

ІСТОРІЯ ЗАРІЧНЕНСЬККОГО РАЙОНУ (1919-1939)

Вступ

Географічна країна, що зветься Поліссям, розташована вздовж Прип'яті. Полісся інколи порівнюють з трикутником, або клином, основою якого є Дніпро. Довжина Прип'яті є так званою бічною стороною, а вершина знаходиться поблизу Берестя.

13 серпня 1919 року Рівненську область захопили польські війська, і вже 9 вересня територію нинішньої області було включено до складу новоутвореного Волинського округу. Захопивши територію Західної України, поляки встановили тут жорстокий військово-терористичний режим. Вони утворили свої адміністративні та жандармські органи, суди, комісаріати, староства, повітові, та міські органи влади. Зокрема такі органи управління були утворені у Рівному, Дубні, Острозі, Сарнах. Не краще довелося рівнянам і після приходу Червоної Армії, коли владні функції виконували ревкоми та чекістські органи: почалися масові арешти, працювали польові суди, що часто-густо виносили смертні вироки за політичну діяльність прямо на місці.

Як бачимо, у роки Української демократичної революції 1917-1920-х років, нелегкі часи переживала Україна, а разом з нею Волинь, зокрема Рівненщина. Досить згадати про калейдоскопічні зміни влади. Так, у Рівному органи Центральної Ради існували за цей час 345 днів, Гетьманату- 195 днів, Директорії- 180 днів, Радянської влади- загалом 181 день (22 дні у 1918 році, 112 днів у 1919 році, до 47 днів у 1920 році).

Перебіг історичних подій склавля так, що за Ризьким мирним договором (18 березня 1921 року) територію Волині, а разом з нею і Рівненщина, відійшли до складу Польщі. Згідно з цим документом, кордон між Польщею і Радянською Україною пройшов по східних і південно-східних рубежах сучасної Рівненщини: станція Остки – село Нетреба (нині Рокитнівський район) – річка Перевезня (права притока річки Случ) – річка Корчик – місто Корець – села Черниця та Крилів (тепер Корецький район) – село Вільбівне (Острозький район).

Після закінчення польсько-радянської війни 1920 року північну територію Рівненської області було включено до Пінського повіту Поліського воєводства. В цьому повіті, як і в інших національна свідомість ще була невисокою. У вересні 1921 року під перепису населення більшість жителів Полісся називали себе "православними", або "тутешніми". Історики вважають, що частина не хотіла записатися поляками, і боялися репресій, назвали себе "тутешніми". Це свідчило про слабкий розвиток націотворчих процесів на Поліссі. Адже українськими повітами в Поліському воєводстві були, крім Пінського, Сарненський, Камінь-Каширський та інші. Низьку національну свідомість спричинила неграмотність населення. До

школи в 1921 – 1922 роках ходило на Поліссі лише 22,5% дітей, які підлягали обов'язковому шкільному навчанню.

18 березня 1921 року було підписано Ризький мирний договір між Радянськими республіками й Польщею. Починаючи з часу ратифікації цього договору – з 30 квітня того ж року – Польща не могла дозволяти існування на своїй території всяких ворожих Україні та Росії організацій. Проте, протягом усього літа 1921 року емігрантська та європейська преса кричали в один голос, що Петлюра готує похід на Україну, що його штаб у Львові вже знаходиться наготові, що зрештою йому забезпечено матеріальну допомогу з боку союзників – і в першу чергу Польщі та Франції. Перебіжчики й утікачі з польського демократичного раю повідомляли, що на польській території відбуваються формування військ з інтернованих українців, яких незабаром буде кинуте на Україну під виглядом повстанців.

Стурбований цими звітками Уряд УСРР не один раз звертався до Польського Уряду за роз'ясненнями, і всякий раз одержуючи від його запевнення про брехливість чуток і про те, що з моменту ратифікації Ризького миру петлюрівщина в Польщі не існує. Щоб дати Радянському Урядові запевнення повної своєї лояльності, Польський Уряд погодився на вислання з Польщі низки російських контр-революціонерів (Савінкова, Дікгофа-Деренталя, Петлюри, Тютюнника), призначивши термін вислання між 8 і 20 жовтня.

Такі невірні дії польського уряду проводилися задля того щоб приєднати до себе територію України, запровадити на ній польську мову, літературу, культуру і взагалі знищити Україну, як державу.

Розділ 1. Підпорядкування поліського краю Польській державі

Внаслідок Радянсько-Польського миру 1921 року (Ризький мирний договір) Полісся увійшло до складу відновленої у 1919 році Польської держави. Сучасної території Рівненської і Волинської областей було утворено Волинське воєводство із центром в місті Луцьк. Також частина Рівненщини, а саме Зарічненський район відійшов до Пінського повіту Поліського воєводства. В нашому краї встановився жорстокий режим національного і соціального поневолення. Польський уряд приступив до реалізації декрету від 1919 року „про утворення осадницьких господарств” з колишніх легіонерів. Метою військової колонізації було зміцнення економічного і політичного становища окупаційної влади і посилення на так званих „Кресах Східніх”.

Осадники були „очима і вухами” Польського уряду. Їм належала більшість кращих земельних угідь на Поліссі.

Політичними маневрами полякам вдалося добитися визнання Радою послів Антанти 14 березня 1923 року права Польщі на Полісся. Хоч політика польської держави щодо українського населення після цього не змінилась, однак проголошувалась офіційна влада.

Всю територію Полісся зайняли поляки. Українські війська були інтерновані в польських таборах. Однак ще в липні 1920 року поляки були змушені відступити під натиском Червоної Армії, яка затрималась тут до половини вересня 1920 року, потім Полісся знову окупували польські війська. З цього часу вдруге в історії нашого краю Поліська земля майже на 20 років опинилась під владою Польщі, внаслідок чого всі культурні здобутки жителів Полісся були зведені нанівець.

До 1921 року Полісся підлягало Управлінню Цивільному Східних Земель, а потім було утворено Поліське воєводство, куди входили нинішні області Волинська та Рівненська.

1.1 Внутрішня політика Польщі

Внутрішня політика Польщі була спрямована на поглиблення “кресів” – земель із переважно не польським етнографічним складом. Поглиблення мало бути наступним: спочатку державним, а вже потім – етнічним. Державна полонізація означала підпорядкування не

польського населення установам, обов'язкам і правилам, які існували у всій Польщі, а також витіснення на периферію суспільного життя, або й цілковиту ліквідацію організацій, створених українцями на попередньому історичному етапі. Етнічна полонізація була розрахована на тривалий період і передбачала передусім вплив на дітей.

Адміністративно - територіальний поділ здійснювався в такий спосіб, щоб переконати Європу в польському характері спірної території. Східні межі Львівського воєводства були розташовані за 20-30 км. від Львова, а західні простягались аж до річки Віслок, неподалік від Кракова. На території західних повітів воєводства проживало майже 615 тисяч поляків, і тільки 36 тисяч українців. Увесь край у складі трьох воєводств було названо Східною Малопольщею.

У червні 1921 року польський уряд ухвалив рішення провести 30 вересня цього ж року перепис населення. Він мав бути проведений і на території Східної Галичини. Емігрантський уряд ЗУНР і українські політичні партії розцінили цей крок, як спробу спотворити етнонаціональну картину регіону. Президент Української національної ради Є. Петрушевич подав офіційний протест, мотивуючи його тим, що Східна Галичина перебуває під протекторатом Антанти. Населення здебільшого підтримувало бойкот перепису. В багатьох місцевостях трьох воєводств ухилилося від перепису близько половини жителів.

Населення українських територій, які раніше входили до складу Російської імперії, не могло розраховувати на захист Антанти. За умовами Ризького мирного договору ці землі стали частиною Польської держави. В лютому 1921 року тут були створені три воєводства: Волинське з центром у Луцьку, Поліське з центром у Бресті й Новоградське. Щоб не допустити впливу політично розвинутої галицької інтелігенції на населення Волинського воєводства, власті штучно зберігали так званий сокальський кордон між східною Галичиною й північно-західними землями. У минулому це був державний кордон між Російською та Австро-Угорською імперіями.

Українців в адміністративному апараті Волинського воєводства майже небуло. З 283 осіб, які працювали у воєводському й повітових управліннях у 1923 році, 274 були поляками. Переважали вихідці з центральних регіонів Польщі, які не знали ні місцевих умов, ні української мови. Українці не допускалися на роботу в установи зв'язку, на залізницю, в поліцію. Національна інтелігенція могла влаштуватися на державну службу тільки за межами українських земель.

Березнева Конституція Польщі 1921 року обіцяла: "Окремі державні закони забезпечать меншинам у Польській державі цілковитий та вільний розвиток їхніх національних властивостей шляхом діяльності органів автономних меншин публічно-правового характеру, зокрема органів загального самоврядування". Однак ця норма Конституції затверджувалась

передусім для привернення уваги міжнародної громадськості. Зміст ухвалення державних законів розпочався широкий наступ на права українців.

Оскільки повноваження депутатів, обраних у 1919 році, закінчувалися, на листопад 1922 року були призначені вибори в сейм і сенат. Уряд розраховував, що вони стануть своєрідним референдумом, який засвідчить приналежність Східної Галичини Польській державі.

У серпні 1922 року Є. Петрушевич звернувся до держав Антанти протестом проти проведення виборів. Він заявив що рішення Паризької мирної конференції від 25 червня 1919 року. Польщі було дозволено тільки військова окупація Східної Галичини до часу вирішення Статус Західної Галичини, як міжнародної території підтверджувався Сен-Жерменським та Севрським мирними уговорами. Проведення виборів, вказував Є. Петрушевич, рівноцінне анекції Східної Галичини Польщею.

Українські політичні партії та греко-католицька Церква підтримували бойкот. Зі свого боку Польський уряд зміцнив поліцейський апарат і збільшив чисельність військових гарнізонів. Генералу Ю. Галлеру, якого призначили командувачем військових сил регіону дозволялося видавати розпорядження, обов'язкові для воєвод. Було здійснено запобіжні арешти кількох тисяч українських політичних діячів.

Українці вибори бойкотували. Участь у них взяла лише одна угодовська організація – Українсько- руська партія хліборобів (“хлібоїдів”, як їх називали). Коментуючи результати виборів, лідер впливової партії польських націонал-демократів (ендеків) С. Гломбінський заявив: “...духовна єдність кресів з батьківщиною до цього часу не забезпечена”. Уряд виділив великі суми для “національної роботи на кресах”.

На відміну від українців Східної Галичини, їхні співвідчизники на північно-західних землях (Волинь, Холмщина, Полісся, Підляшшя) взяли участь у виборах. Від них було обрано 20 послів і 6 сенаторів, які створили українську парламентську репрезентацію. На початку 1923 року глава представництва Самійло Підгірський виголосив декларацію. В ній констатовалося, що корінні землі українського народу, які колись входили до складу Київської Русі, були без згоди автохтонного населення передано в Ризі Польській державі. Українські парламентарії заявили, що ставлять собі за мету відродження самостійної Української держави. Визнаючи реальний стан, вони погоджувалися на співпрацю з парламентом Польщі на певних умовах. Польська держава мусила забезпечити кожному народу, якій входив до її складу й посідав окрему територію, вільний розвиток всіх галузей життя.

1.12 А.Т.П. на Поліссі

Положенням від 4 лютого 1921 року Полісся було поділено повіти: Бельськ, Пружана, Кобринь, Брест, Любомль, Ковель, Камінь – Каширський, Дрогичин, Косів, Пінск, Лунінец, Столін, Сарни, Костопіль тощо.

Територія нашого Зарічненського району відійшла до складу Пінського повіту. В той же час територію району було поділено на три гміни: Морочнівську, Кухотсько Вільську та Вичівську.

З 1921 року Морочне стало гміною і увійшла до складу Пінського повіту Поліського воєводства. В підпорядкування гміни входили села:

1. Велике Морочне	21. Кухче
2. Мале Морочне	22. Перекалля
3. Комори	23. Млинок
4. Мутвиця	24. Борове
5. Неньковичі	25.
6. Черніни	26. Біле
7. Старі Коні	27.
8. Погіст	28. Задовже
9. Калець	29. Заозір'я
10. Муравин	30. Любинь
11. Привітівка	31. Кутин
12. Річиця	32. Храпин
13. Осова	33. Локниця
14. Вулька Річицька	34. Нобель
15. Великі Тельковичі	35. Ніговищі
16. Малі Тельковичі	36. Омит
17.	37. Горіничі
18.	39. Сенчиці
19. Новосілля	40. Дубчиці

Для жителів гміни настали роки тяжкого соціального і національного гніту. Польська влада перешкоджувала розвитку української культури та освіти. Офіційною вважалася тільки польська мова. Навчання в школах проводилось тільки на польській мові.

Не кращим був стан і в галузі Охорони здоров'я. На 39 тисяч жителів у гміні працював лише один лікар, один фельдшер і одна приватна аптека. Лікування в стаціонарі коштувало хворому 100 – 200 злотих.

З 1925 року Морочненська гміна відносилась до Пінського повіту. В той час на освіту, шкільництво було затверджено 3893 злотих, на розвиток комунікаційних зв'язків 1740. Для оплати пенсій – 6032, на допомогу бідним – 30. тут же дізнаємося, що до Мороченської гміни відносилися ряд сіл і ни них для розвитку освіти виділялися кошти: Морочне – 60, Локниця, Малі Тельковичі, Мале Морочне – 55, Острівськ – 35, на погост Зарічненський, Привітівку по 180.

Засвідчується, що сам бюджет Морочного на 1930 -1931 роки дозволяв використати : на утримання писаря – 2627 злотих

1.2 Становище населення періоду 1921 – 1939 років

Тяжке соціально-економічне становище населення доповнювалося національним гнітом політичним безправ'ям. Українське населення Полісся зазнало дискримінаційних утисків від шовіністичної політики польської адміністрації. Обіцяної автономії Поліські землі не отримали. Вже 21 травня 1921 року Поліський воєвода Ян Кжаковський видав розпорядження про заборону української мови в державних та громадських установах. Така ж політика проводилася на урядовому рівні. Тоді ж міністр освіти провів реформу, за якою більшість україномовних шкіл перетворювалися на двомовні з переважанням польської мови. Новопризначений у 1927 році поліський воєвода Генрик Юзефський намагався дещо пом'якшити дискримінаційну політику шляхом розподілу частини державних земель серед місцевого населення. Також низьким був рівень охорони здоров'я. Населення страдало від хвороб. Обстеження 1926 року, показало що близько половини дітей хворіли на туберкульоз (і взагалі поляки визнали Полісся туберкульозною зоною, а управляючі, які тут жили, отримували на оздоровлення дуже великі кошти від польського уряду). Прості селяни майже не мали змоги для лікування (для прикладу можна навести, що вартість хірургічної операції коштувала 50-80 злотих. А роблячи у пана моржна було заробити за день лише 1 злотий).

Поступове зубожіння населення відбивають дані заможності населення у 1928 році: серед усієї кількості населення бідняки складали 53%, безземельні - 17%, люди середнього достатку складали 21%, багаті - 7%, дуже багаті - 1%. Не кращим було становище у тих хто, мав худобу: по одному коню мали 45,3% селянських господарств; по одній корові мали 52,6% сільських жителів.

Важкою для населення залишалась податкова й штрафна система, що забирала значну суму грошей навіть з тієї мізерної платні, яку отримував селянин.*(для простого мужика за Польщі добра не було. Податок за землю був дуже великим, для того щоб заплатити податок*

батько мусив продавати кабана чи теличку. Карпович І. П. 1931 року народження уродженець села Морочне Зарічненського району).

Якщо ж врахувати, що всі події відбувались на тлі відчутних симптомів світової економічної кризи, коли низькі ціни на сільськогосподарські продукти не давали можливостей селянам не лише витратити кошти на задоволення культурних проблем, але й спричинили різке зростання купівельної спроможності населенням необхідних для життя речей (приміром, обмінний еквівалент у 1927 - 1928 роках пари чобіт дорівнював 100 кг. жита, а в 1934 році за цю ж пару чобіт потрібно було віддати 200 кг.), то становлення до культури й освіти виглядатиме в зовсім іншому світі.

За двадцятилітній період панування Польщі істотно зменшилась кількість населення (див. додаток 1).

1.3 Становище освіти, медицини, культури

Ще у гіршому становищі була середня освіта. Із 138 загальноосвітніх середніх шкіл у 1939 році працювало лише 5 українських державних, в яких навчалося 2050 учнів та 18 приватних з 3751 учнем. До 1939 року на всій Західній Україні було чотири вищі навчальні заклади: університет, політехнічний інститут, ветеринарна академія та академія зовнішньої торгівлі. Проте для українців змога навчатися в середніх і вищих навчальних закладах була мізерною через надмірно високу плату. Крім того, діяла процентна норма прийому до вузів молоді української національності, яка становила, наприклад, у Львівському університеті близько 5.

Українці чинили опір дискримінаційній політиці польських властей в освітній справі. Ще 1920 року у Львові виник так званий „таємний університет”, який працював до 1925 року. На західноукраїнських землях діяло просвітянське товариство „Рідна школа”. Серед його здобутків-заснування 40 гімназій, ліцеїв, професійно-технічних шкіл. Тривала плідна діяльність осередків товариства „Просвіта”, вплив яких на збереження і розвиток національної культури Західної України важко переоцінити. Нарешті, продовжувало плідну роботу Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка у Львові.

Побоюючись зростання національної свідомості українського населення, польський уряд всіляко гальмував розвиток народної освіти, закривав українські школи. 31 липня 1924 року було затверджено так званий „кресовий” закон, відповідно до якого основним типом школи ставала двомовна, так звана утраквістична, яка по суті була польською, бо в ній, крім обов’язкового вивчення польської мови, цією ж мовою викладалась польська історія й наука про Польщу.

До того ж вчителями утравквістичних шкіл переважно були поляки, які часто не знали української мови, а також білоемігранти з Росії, які також не знали української мови і викладали російською, на що польський уряд закривав очі.

Розділ 2. Політика польської влади на українських землях

З перших днів окупації корінне українське населення зазнало гноблення. У простих селян-робітників забирали роботу, землю тобто їхнє життя.

2.2 Становище промисловості на Поліссі

Польські власті штучно стримували розвиток української кооперації. Вони надавали пільги польським кооперативам, обмежуючи діяльність українських другорядними господарськими сферами. Кризи періодично потрясли економіку рідних земель. Вузкість внутрішнього ринку, залежність від іноземного капіталу зумовлювали різкий спад промислового виробництва. Частина підприємств припинила роботу, а інші працювали не на повну потужність. Особливо важке становище складалося у деревообробній промисловості. На початку 1922 року зупинилися майже всі лісопильні заводи.

У відповідь на національне гноблення і дискримінаційну політику щодо українського населення патріотично настроєна українська інтелігенція створює громадські організації. Серед них найбільш масовою була "Просвіта".

Низький рівень промислового виробництва, масове безробіття звужували ринок для збуту сільськогосподарської продукції. Селянство становило понад 80% населення Полісся. Переважало дрібне селянське землеволодіння від 0,5 до 3,0 га землі на двір Полісся, монастирі та інші великі власники володіли 35% кращих земель. Малоземельний селянин залишався осторонь агротехнічних нововведень. В селянських господарствах майже не застосовувалась машинна техніка, мінеральні добрива. Уряд сприяв великим землевласникам та польським осадникам. З метою послаблення соціального протистояння невдоволення селян уряд оголосив про часткову парцеляцію поміщицьких і державних земель (їх поділ на дрібні ділянки) з метою продажу селянам. Фактично ці ділянки придбали заможні селяни та осадники. З 1921 по 1938 роки на Поліссі таким способом було передано на викуп 152053 га землі. Одночасно у 30 – і роки проводилася комасація (виділення на хутори) селянських господарств. До 1939 року у ряді сіл вона майже повністю була завершена.

Розвиток промисловості, що переробляла сільськогосподарську продукцію всіляко стримувався польським урядом. Насамперед це проявилось через цінову політику, спрямовану на викачування дешевої сільськогосподарської сировини з українських земель для переробних підприємств „метрополії”. Продовжували функціонувати лише окремі підприємства борошномельної, цукрової, м'ясної та деяких інших галузей харчової промисловості, продукція яких теж майже повністю вивозилась у центральні райони Польщі. Мало змінилась ситуація у важкій промисловості, де ливарні, машинобудівні, металообробні підприємства у своїй більшості залишалися на пів-кустарними майстернями. Відзначено лише деякі зрушення, що відбулися за описуваний період у промисловості будівельних матеріалів (початок діяльності у Здолбунові цементних заводів, окремих базальтових і гранітних кар'єрів) та лісовій промисловості, хоча в останній чітко простежувалась переважання лісозаготівельної і первинної обробки деревини з вивезенням напівфабрикатів для подальшої переробки за межами області. Промисловість в Пінському повіті була зосереджена в основному в Пінську: І на 1936 рік була представлена:

2.3 Аграрні відносини на селі

Другий (польський) період капіталістичного розвитку господарства Рівненщини, який тривав майже два десятиріччя, мало не змінив у структурі господарства краю. Колоніальна по своїй суті політика польського уряду по відношенню до Полісся та його населення, всіляко гальмувала розвиток виробничих відносин у краї. Навіть головна за цей час аграрна реформа Польщі, так звана коммасація (об'єднання дрібних черезсмужних ділянок у єдиний земельний масив з хутором на ньому), була спрямована на ліквідацію сільських населених пунктів та пограбування основної маси українських селян, що особливо яскраво проявилось через створення на Поліських землях осадництва. Досить нагадати що вже в середині 30 – х років середній розмір осадницького господарства перевищував 17 га. в той час як основна маса селян мали наділи, розміри яких ледь сягали 0.2 - 0.5 га.

Відбулися певні зміни у структурі господарювання (землеробства): за рахунок деякого зменшення площ під зерновими культурами були розширені посадки картоплі (до 13,2% всіх посівних площ); відчутно зменшились площі під технічними культурами (цукровий буряк, рапс, льон, картопля сукупно займали до 3% оброблюваних земель); мізерну долю у посівних площах відводили під кормові культури (0,3 – 0,4%). Збереглася провідна роль молочного тваринництва, на другому місці за виробництвом товарної продукції залишилась свинарство. Загалом на кінець 30 – х років в області (Рівненській) домінували зерново-картопляне землеробство та молочно-м'ясне тваринництво при незначному розвитку посівів технічних і кормових культур.

В умовах іноземного панування гальмувався також і розвиток сільського господарства, економічним підґрунтям якого було приватна Земельна власність. Велике приватновласницьке, державне і церковне землеволодіння на Поліссі становило близько 45% загальних площ.

Масовий селянський рух, поставив на порядок денний питання аграрну реформу.

Це розуміли правлячі кола, і чим ширше розгорталася селянська боротьба, тим більше вони давали обіцянок вирішити це аграрне питання. Але в умовах спаду селянського руху уряд Польщі урізав поступки на користь селян.

Земельні реформи не внесли докорінних змін у систему землекористування, але посилили соціальну диференцію. У цілому за поміщиками, державою та церквою залишалося близько половини орної землі, майже всі ліси, значна кількість лук. Для багатьох селян реформи нічого не змінили. Якщо вони й одержали земельні наділи, то, як правило, малоприсадатні для обробітку.

На стан сільського господарства згубно вплинули світова економічна криза та викликане нею стрімке зниження цін на сільськогосподарські продукти, що стали однією з головних причин скорочення посівних площ. Різко зменшилося поголів'я робочої та продуктивної худоби.

Влітку 1930 року прокотилася хвиля нападів на поміщицькі маєтки, які супроводжувалися погромами й підпалами. Польські власті вдавалися до утихомирення українського населення. Ця акція проводилася більш як у 800 селах. Придушувався будь-який прояв національно-визвольного руху. Було затримано сотні молодих українців. Руйнувалися осередки національно-культурного руху.

Розділ 3. Політичні партії й угруповання

Перші українські осередки на Поліссі виникли зимою 1918 - 1919 років. Тоді ж у 19 населених пунктах краю були утворені робітничі ради (14), солдатські (5), селянські (4), депутати і об'єднані ради (3). Ініціаторами заснування більшовицьких осередків і рад були військовополонені, або біженці, які поверталися з Росії на Батьківщину.

Під час підготовки до виборів послів у сейм і сенаторів до сенату Польщі села і містечка нинішнього Зарічненського району були включені до Пінського виборчого округу. Завдяки невисокому ще рівню організації українського населення, недостатньому рівню національної свідомості українські кандидати у листопаді 1922 року у цьому окрузі зазнали поразки. До сейму прийшли представники лівих польських партій. ППС і польська селянська партія „Визволення”. Активіст ППС Дзеньцельський та представник польських селян Фелікс Головач, який неодноразово 1923-1924 роках проводив збори виборців в містечку Володимирці Сарненського повіту.

Курс Варшави на форсовану полонізацію поліщуків спричинив збройний опір, сприяв швидкому піднесенню національної свідомості і національно-визвольного руху. Уже в листопаді 1923 року поліський воєвода повідомляв, що в попередні місяці українське населення посилює національну боротьбу, а період агітаційної боротьби українців з шкільними властями поступився місцем систематичному підриву авторитету цих властей. Далі воєвода звертав увагу на те, що роздаючи українські книжки і зошити серед населення Сарненського і Камінь-Каширського повітів і в інших місцях, українські діячі, вважають ці факти як втілення в життя заповіді: ”На переслідування української школи населення відповість підпільною національною школою”. Воєвода відзначав і таку деталь, що коли власті дали дозвіл на проведення щотижня двогодинного навчання української мови в школах Камінь-Каширського району (для українських дітей у польських школах), українське населення цього і сусідніх повітів сприйняло цей факт, як перший успіх „помічена була національна консолідація” серед українців, а восени того ж року започатковані наступні нові етапи в національному русі Полісся, а саме: прагнення до об'єднання з рухом на Волині „.

3.1 КПЗБ та КПЗУ

Із заснуванням компартії Західної Білорусії (КПЗБ) в селі Морочному наприкінці 1923 року уже діяла партгрупа, а з 1924 року - підпільний райком КПЗБ. Певний час підпільний райком знаходився і в селі Кухотська Воля. У тодішньому керівництві КПЗБ, яка була складовою частиною компартії Польщі, взяли гору фанатичні прихильники партизанської анти польської боротьби, вважаючи, що з допомогою диверсійних чекістських організаторських груп, які проникали з СРСР через кордон, вони піднімуть селян з Західної Білорусії і Полісся на загальне збройне повстання. Таку лівацьку тактику нав'язували рядовим комуністам на конференції КПЗБ у листопаді 1924 року. Москва і Комінтерн цю тактику схвалювали. На території українського Полісся, як і білоруського, проводилася збройна боротьба проти окупаційних властей, горіли садиби великих землевласників і польських військових осадників.

Лише 13 жовтня 1925 року політбюро ЦК РКП(б) у Москві на своєму засіданні (а це вже було після поліпшення відносин з Францією та Польщею) заявило, що гасло відриву від Польщі і приєднання „східних кресів” до УРСР і БРСР неактуальні. Після цього, в лютому 1926 року за вказівкою Комінтерну діяльність КПЗБ була припинена.

Довелось шукати союзника, який би діяв під легальним прикриттям, бо діяльність комуністів була під заборонаю. Такого легального союзника КПЗУ мала в собі „Сельробу”. За її прикладом КПЗБ створює селянсько-робітничу білоруську „Громаду”. До неї зараховували всіх членів незалежної селянської партії, яка перебувала під впливом компартії Польщі. Тепер у Пінському та інших повітах Поліського воєводства діяли тільки організації „Громади”. Комуністи активно працювали в них.

Власті розгромили „Громаду” в 1927 році за її революційний курс. Частина членів кинулася на бік Ю. Пілсудського, частина залишалася на революційних, про радянських позиціях і поповнили ряди „Сельробу”, який поширив свою діяльність і на українському Поліссі. Тут у 1927 році було утворено окружком „Сельроб”, котрий, у свою чергу, охоплював керівництвом 7 повітових комітетів. Серед них був також і Пінський. Коли в березні 1928 року у всій польській державі проводилися другі (після 1922 року) вибори до сейму і сенату, в південних повітах значна частина українців (серед них і жителі Пінського повіту) проголосували за кандидатів української партії „Сельроб-лівиці”, за яку проголосувало 66424 виборці. Після виборів у сеймі з'явилися послы від українського Полісся.

Вибори до сейму і сенату Польщі свідчили не тільки про те, що поліщуки голосують за лівих і радикальних кандидатів. Вони показали: політика правлячих кіл створили з поліщуків окрему етнічну групу під назвою „тутейших” дав тріщини, а національна свідомість у

поліщуків, незважаючи на „галасування в польській пресі, таки була”. Поступово поліщуки розбавлялися „тутейшості”, відверто заявляючи, що вони є українцями. Зважаючи на національний рух, польські власті змушені були передати Сарненський повіт зі складу Поліського воєводства до складу воєводства Волинського у 1931 році.

Поліщуки Попріп'яття вели боротьбу і проти спроб повернути їх у так звану „неоунію”, продовжуючи залишатись вірними православ'ю. Мурований храм Преображення Господнього (у Нобелі), який діє і нині споруджено у 1927 році місцевими євреями. Вони за це взяли на 10 років в оренду озеро з винятковим правом виловлювати рибу в ньому. Пізніше спробував взяти в оренду озеро з правом на 14 років ловити в ньому та його притоках рибу „інженер” із міста Сарни Трохимович. За це обіцяв нобельцям надати допомогу під час проведення комасацій земельних клаптиків, про що нобельці розповідали письменниці Ванді Василевській, коли та побувала у 1937 році в містечку Нобель. У нарисі „Подорож по Турії” письменниця зазначила, що цей інженер обдурює саме нобельських селян. Першу частину трилогії „Пісня над водами” Ванда назвала „Полум'ям на болотах”. Село, в якому діють герої книги, - Ольшини. Це місцевість біля Нобеля. Письменниця згадує Омит та інші села, в які і зараз можна поїхати.

3.2 ОУН

У сучасному українському суспільстві найбільш політично загостреною проблемою недавнього минулого є питання про УВО- ОУН- УПА. Позначене цією низкою аббревіатур, воно може бути поставлене так: чи варто включати до героїчних традицій вітчизняної історії боротьбу українських націоналістів із Польською та Радянською державами, яка тривала з 1920-х до середини 50-х ?

Політична гострота питання полягає в тому, що населення українських земель, керуючись власним життєвим досвідом, зазвичай дає протилежні відповіді на нього. Однак життєвий досвід не є об'єктивним критерієм. Людина не завжди усвідомлює закономірності, які формували її життя саме в такий спосіб, а не в інший.

Нерідко на оцінку питання про УВО-ОУН-УПА, особливо серед науковців, впливає схожість ідеології ОУН з ідеологією нацистів. Отже ідеологією ОУН тривалий час був український або чинний, як його називав Д. Донцов, націоналізм (від слова „чин”, тобто, дія, справа). Вважалося, що демократична м'якотілість була причиною національної поразки й приниження. Авторитаризм польської влади зміцнював молодих борців за національну справу в думці, що демократичні ідеали – це тільки прикриття політичного лицемірства та насильства.

Теоретичні підвалини інтегрального націоналізму не мали довершеності, властивої іншим тоталітарним доктринам, особливо комунізму й нацизму. Власне інтегральний націоналізм важко назвати доктриною.

Влітку 1927 року політичні партії ОУН, УВО та інші націоналістичні партії в одну, яка буде називатись ОУН. Остаточне рішення в цій справі залишалось за конгресом, який мав відбутись через рік. Було обрано провід для українських націоналістів (ПУН) на чолі з Є. Коновальцем – координаційний центр для скликання конгресу.

Починаючи з 1929 року ОУН розпочало плідну діяльність. Вже з 28 січня по 3 лютого цього ж року відбувся Перший конгрес (великий збір) ОУН. У його роботі взяло участь 30 делегатів і гостей. „легію українських націоналістів” представляло 10 делегатів, УВО – 5, Групу української національної молоді – 3, Союз української націоналістичної молоді – 2 делегати. з’їзд ухвалив постанови про створення та устрій ОУН, обрав керівні органи.

ОУН не була політичною партією парламентського типу. З одного боку, вона виникла як політичний рух із власною ідеологією, котру ще потрібно було розвивати. З другого боку, вона становила суворо законспіровану організацію військового типу.

Найбільш відомою бойовою акцією ОУН стало вбивство в Варшаві 15 червня 1934 року польського міністра внутрішніх справ, генерала Броніслава Перацького. Як підкреслювалось у відозвах ОУН, його знищили у відплату за пацифікацію 1930 року. Замах здійснив Г. Мацейко.

За період 1929 – 1934 роки було ув’язнено 1024 члена ОУН. За ґратами опинилося керівне ядро крайової екікутиви.

За німецькими даними, ОУН у середині 30 – х років мала близько 1500 боеків. Загальну чисельність організації визначити неможливо, тому що не провадився облік членства. Кількість заарештованих показує, що дефензива та поліція завдали ОУН відчутних ударів.

Упродовж 1935 – 1936 років у Варшаві та Львові відбулися гучні процеси над учасниками замаху на Б. Перацького й членами крайової екікутиви ОУН на території України. На лаві підсудних країна побачила молодих революціонерів, у віці здебільшого до 30 років, переконаних у правоті своєї справи. Серед них виділялися С. Бандера, який із січня 1933 року очолював крайову екікутивну ОУН, і організатор замаху на Б. Перацького М. Лебідь. Підсудні відмовилися розмовляти в залі суду польською мовою.

Варшавський і львівський процеси сприяли популяризації ОУН серед української молоді. Організація швидко компенсувала завдані їй втрати. Характерно, що Л. Ребет, який заступив заарештованого С. Бандеру на посаді провідника крайової екікутиви ОУН. Виступив за обмеження бойових акцій, щоб зберегти кадри. З цією тактикою не погоджувалися З. Косак, Р. Шухевич та деякі інші провідні діячі підпілля. Вони вимагали від ПУН усунення крайового провідника, але без успішно.

Појавлення політичної діяльності серед населення Західноукраїнських земель, активна діяльність політичних партій, зародження визвольного руху не могло не викликати репресивних дій з боку польської влади. Що привело до утворення в Березі Картузькій контрцензурного табору, або великої політичної тюрми в котру спроваджували усіх без винятку запідозрених або задіяних політичних діячів.